

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ КОНДРАТЮКА

ГАЛУЩАК ВАЛЕНТИНА ЛЕОНІДІВНА

УДК 332. 12(477)

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА
РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ РОЗВИТКУ ПРОБЛЕМНИХ РЕГІОНІВ**

Спеціальність 08.10.01 – Розміщення продуктивних сил
і регіональна економіка

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Полтава – 2006

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Луцькому державному технічному університеті Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор

Герасимчук Зоряна Вікторівна,

Луцький державний технічний університет
Міністерства освіти і науки України, перший
проректор.

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор **Пила Василь Іванович,**
Науково-дослідний економічний інститут Міністерства економіки України,
заступник директора, завідувач відділу регіональної політики (м.Київ);

доктор економічних наук, професор **Качала Тамара Миколаївна,** Черкаський
державний технологічний університет Міністерства освіти і науки України,
завідувач кафедри менеджменту.

Провідна установа: Рада по вивченню продуктивних сил України Національної
академії наук України, відділ регіональної політики та розвитку місцевого
самоврядування (м. Київ).

Захист відбудеться “ 19 ” *травня* 2006 р. о 13-30 год. на засіданні
спеціалізованої вченої ради К 44.052.03 у Полтавському національному
технічному університеті імені Юрія Кондратюка за адресою: 36011, м. Полтава,
Першотравневий проспект, 24.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Полтавського
національного технічного університету імені Юрія Кондратюка за адресою:
36011, м. Полтава, Першотравневий проспект, 24.

Автореферат розісланий “ 19 ” квітня 2006 р.

Учений секретар спеціалізованої
вченої ради

О.В.Комеліна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Гострота соціально-економічних та екологічних проблем в Україні має значні регіональні відмінності. Підвищення техногенного навантаження на окремі території, нераціональне ресурсоспоживання, погіршення якості життя населення та, як наслідок, зростання соціальної напруги в державі поглиблюють регіональні проблеми економічного, соціального та екологічного розвитку.

З метою створення диференційованого підходу до розв'язання існуючих проблем регіонів і недопущення їх у майбутньому необхідно змінити підхід до формування та реалізації політики розвитку проблемних регіонів. Метою такої політики повинно бути виявлення причин, що зумовлюють виникнення проблем регіону, пошук основних напрямів, способів та умов вирішення проблем, а також розробка системи заходів для можливості подальшого запобігання та усунення їх.

Дослідженню причин виникнення диспропорцій у розвитку регіонів країни, збалансування розвитку факторів виробництва, регіональних соціально-економічних систем присвячено ряд фундаментальних робіт вітчизняних науковців Б.Данилишина, С.Дорогунцова, М.Долішнього, В.Дубіщева, Т.Заяць, Т.Качали, В.Онищенка, В.Пили, С.Писаренко, З.Герасимчук, О.Сологуб, Д.Стеченка, М.Паламарчука, В.Поповкіна, О.Чмир, М.Чумаченка, О.Шаблія, Л.Яковенко та багатьох інших. Разом із тим питання розв'язання й передбачення в майбутньому проблем регіонального розвитку з позиції сталого розвитку потребують подальшого вдосконалення.

Саме тому необхідність формування політики розвитку проблемних регіонів України, реалізація якої б дозволила вирішити проблеми регіонів і надалі забезпечити їх сталий розвиток, визначає своєчасність та актуальність даного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Основні положення дисертаційної роботи мають зв'язок із виконанням наукових держбюджетних досліджень, передбачених планом науково-дослідних робіт Луцького державного технічного університету („Механізми реалізації політики сталого розвитку регіону” №0106U000610). Зокрема, автором розроблений IV етап держбюджетного дослідження – “Розробка організаційно-економічного механізму реалізації політики розвитку проблемних регіонів та його фінансове забезпечення”. Тема роботи тісно пов'язана з науково-технічними програмами, серед яких „Концепція державної стратегії регіонального розвитку України на 2003-2006 рр.”, „Програма соціально-економічного та культурного розвитку області „Волинь - 2010”.

Мета і завдання наукового дослідження. Метою дисертаційної роботи є розробка організаційно-економічних засад формування та реалізації політики розвитку проблемних регіонів.

Досягнення мети дослідження зумовило необхідність визначення і розв'язання наступних основних завдань:

- обґрунтувати зміст та значення формування політики розвитку проблемних регіонів;
- дослідити зарубіжний досвід формування й реалізації політики розвитку проблемних регіонів та можливості його застосування в Україні;
- охарактеризувати фактори, вплив яких зумовлює проблемність регіонів;
- розробити методичні підходи до оцінки рівня проблемності регіонів і згідно з ними провести аналітичне дослідження регіонів України;
- обґрунтувати підхід до вибору політики розвитку регіонів відповідно до рівня їх проблемності;
- розробити фінансове забезпечення реалізації політики розвитку проблемних регіонів;
- удосконалити організаційну систему управління розвитком проблемних регіонів.

Об'єктом дослідження є проблемні регіони.

Предметом дисертаційного дослідження є процес формування та реалізації політики розвитку проблемних регіонів.

У ході наукового дослідження використані методи багатофакторного економічного, статистичного, соціологічного аналізу – при формуванні моделі визначення величини сили впливу факторів, негативна дія яких зумовлює проблемність регіонів; методи регресії та авторегресії, експертних оцінок – при формуванні методики прогнозування майбутньої проблемності регіонів; методи економіко-математичного моделювання – при формуванні методики розподілу коштів бюджету розвитку. Інформаційною базою дослідження служили офіційні статистичні дані, що характеризують результати господарської діяльності регіонів країни, їх соціально-економічний і екологічний стан, аналітичні розрахунки автора, виконані в процесі проведення дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в наступному:

уперше:

- розроблена методика оцінки проблемності розвитку регіонів, що базується на визначенні індикаторів економічної, соціальної та екологічної проблемності, яка, на відміну від інших, дозволила ранжувати регіони за характером і рівнем їх проблем;

- запропоновано механізм розподілу фінансових ресурсів регіонів, що дасть змогу підтримувати чи стимулювати регіони залежно від рівня їх проблемності;

удосконалено:

- термінологічний апарат, зокрема запропоновано нове розуміння поняття „проблемний регіон”, як такий, у якому відсутні або втрачені дієві стимули сталого розвитку, що зумовлено низьким рівнем ресурсного забезпечення,

нераціональною структурою економіки, несприятливими передумовами розвитку, що спричиняє погіршення якості життя нинішніх та майбутніх поколінь;

- методику прогнозування проблемності регіонального розвитку, яка базується на використанні авторегресійної моделі, що дозволить визначати майбутній рівень проблемності регіону при різних сценаріях розвитку;

дістало подальший розвиток:

- класифікація типів політики розвитку проблемних регіонів відповідно до характеру проблемності – політика нарощування економічного потенціалу регіону, пріоритетності соціального розвитку регіону, екологічно безпечного розвитку регіону відповідно до характеру проблемності регіону (економічної, соціальної чи екологічної), що дозволила індивідуалізовано підійти до формування заходів із подолання економічних, соціальних та екологічних проблем регіонів;

- класифікація ознак проблемності регіону, котра дозволила виділити види проблемних регіонів: слаборозвинуті регіони (за умовно-статичними ознаками) й депресивні (за набутими ознаками);

- підхід до визначення сили впливу факторів, негативна дія яких зумовлює проблемність регіонів, із використанням моделі багатфакторної лінійної регресії, що дозволить виявити інтенсивність впливу факторів у їх взаємодії;

- оцінка ефективності реалізації регіональних програм із подолання проблемності та запропонована шкала маржинальних значень ефективності, застосування котрої дозволить створити відповідну систему стимулювання виконавчих органів управління, що задіяні в реалізації регіональних програм.

Практичне значення одержаних результатів. Результати теоретико-методологічних досліджень знайшли впровадження при формуванні та реалізації політики соціально-економічного та екологічного розвитку у Волинській області. Практична значимість розробки і впровадження засад формування та реалізації політики розвитку проблемних регіонів підтверджується довідкою Волинської обласної державної адміністрації (від 08.12.2005р., №1688/0211). Зокрема, прийняті до практичного використання методичні рекомендації щодо визначення рівня розвитку регіону та його проблемності, що дозволяє створити відправну базу для розробки заходів із розв'язання проблем та стратегічного планування збалансованого розвитку області.

Теоретико-методичні положення дисертаційного дослідження можуть бути використані обласними державними адміністраціями й агенціями регіонального розвитку України для опрацювання напрямків розвитку регіонів і деталізації стратегічних планів на найближчі 5-8 років.

Положення та висновки дисертації стосовно оцінки проблемності регіонів і вибору відповідних політик розвитку, обґрунтування фінансового

забезпечення реалізації регіональної політики розвитку проблемних регіонів, прогнозування рівнів розвитку регіонів та їх проблемності використані у процесі викладання курсів „Розміщення продуктивних сил”, „Управління регіональним розвитком”, „Місцеві фінанси”, „Стратегічний менеджмент” при підготовці фахівців у Луцькому державному технічному університеті (довідка №3352/І-10 від 09.12.2005р.), Волинському державному університеті імені Лесі Українки (№3581/І-06 від 09.12.2005 р.).

Особистий внесок здобувача. Усі наукові результати, що викладені в дисертації і виносяться на захист, отримані автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертації використані лише ті ідеї та положення, які є результатом особистої роботи здобувача.

Апробація результатів дослідження. Основні положення роботи пройшли апробацію на міжнародних, всеукраїнських наукових, науково-практичних і науково-методичних конференціях: „Науково-технічний розвиток: економіка, технології, управління” (березень 2004 р., м. Київ), „Теорія і практика сучасної економіки” (вересень 2004 р., м. Черкаси), „Фінансово-економічні проблеми розвитку регіонів України” (жовтень 2004 р., м. Дніпропетровськ), „Регіон – 2004: стратегія оптимального розвитку” (листопад 2004 р., м. Харків), „Фінансовий та банківський менеджмент: досвід та проблеми” (листопад 2004 р., м. Донецьк), „XIX Науково-технічна конференція професорсько-викладацького складу” (листопад 2004р., м. Луцьк), „Сучасні проблеми у розвитку банківської системи” (грудень 2004 р., м. Дніпропетровськ), „Наука і освіта” (лютий 2005 р., м. Дніпропетровськ), „Сучасні проблеми управління” (листопад 2005р., м. Київ).

Публікації. За результатами проведених досліджень автором опубліковано 18 наукових праць, загальним обсягом 4,4 д.а., з яких 4,2 д.а. належать особисто автору.

Обсяг і структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг дисертації становить 244 сторінки комп’ютерного набору, що містить 48 таблиць і 8 рисунків, з яких 6 повністю займають площу сторінки; список використаних джерел із 217 найменувань на 17 сторінках; 58 додатків на 58 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі „Теоретичні засади формування політики розвитку проблемних регіонів” обґрунтовано зміст і значення політики розвитку проблемних регіонів; досліджено зарубіжний досвід формування та реалізації політики розвитку проблемних регіонів і можливості його застосування в

Україні; з'ясовано зміст та подано характеристику факторів, негативний вплив яких зумовлює проблемність регіонів.

Узагальнення автором існуючих підходів вітчизняних і зарубіжних учених до типології проблемних регіонів дозволило виділити основні ознаки проблемності регіону, котрі схематично зображені на рис.1.

Рис. 1. Класифікація ознак проблемності регіону

Враховуючи виділені ознаки проблемності регіону, під проблемним пропонується розуміти регіон, у якому відсутні або втрачені дієві стимули сталого розвитку, що зумовлено низьким рівнем ресурсного забезпечення, нераціональною структурою економіки, несприятливими передумовами розвитку, що спричиняє погіршення якості життя нинішніх та майбутніх поколінь і вимагає активного втручання держави.

Проблемний регіон потребує комплексного підходу до розв'язання проблем розвитку. В умовах переходу країни до сталого розвитку розроблення та реалізація регіональної політики розвитку проблемних регіонів є одним із невикористаних резервів її виходу з кризової ситуації. У роботі під „політикою розвитку проблемних регіонів” пропонується розуміти сукупність заходів органів державної та регіональної влади, що спрямовані на нарощування конкурентних переваг регіонів і зменшення відсталості й кризовості в їх розвитку при забезпеченні відтворювальних соціо-еколого-економічних процесів.

З метою моделювання можливого сценарію подолання проблем регіонального розвитку в Україні, у роботі досліджено закордонний досвід застосування методів та інструментів їх розв'язання й обґрунтовано можливість їх використання в проблемних регіонах нашої країни.

Оскільки проблеми регіонального розвитку обумовлені впливом багатьох чинників внутрішньої та зовнішньої дії, автором було запропоновано класифікацію факторів, які негативно впливають на регіональний розвиток, котра передбачає їх поділ на такі, що зумовлені неефективною державною регіональною політикою, та на ті, що зумовлені неефективною внутрішньою політикою регіонів, що дозволить з'ясувати, які саме фактори найбільшою мірою породжують проблеми регіонального розвитку.

Для визначення сили впливу факторів, негативна дія котрих зумовлює проблемність регіонів, автором було запропоновано використовувати багатфакторну лінійну регресію, яка має наступний вигляд:

$$Y = a_0 + a_1x_1 + a_2x_2 + \dots + a_px_p + e, \quad (1)$$

де Y – рівень проблемності розвитку регіону;

x_1, x_2, \dots, x_p – фактори, що обумовлюють проблемність регіону;

a_0, a_1, \dots, a_p – величина сили впливу факторів, негативний вплив котрих зумовлює проблемність регіону;

p – кількість факторів;

e – випадкова величина (похибка в розрахунку сили впливу фактора).

Застосування даної моделі дозволить виявити силу впливу негативних факторів в умовах конкретного регіону та розробити диференційований підхід до підбору механізму запобігання чи усунення дії негативних факторів.

У другому розділі „Аналітичне дослідження проблемних регіонів України” розроблені методичні підходи до визначення проблемності регіонального розвитку та відповідно до визначеної методики проведене аналітичне дослідження проблемності регіонів України.

Методика визначення рівня проблемності регіонів, яка базується на визначенні економічного, соціального й екологічного рівнів розвитку та розрахунку індикатора проблемності, включає наступні основні етапи:

1. Формування матриці вихідних даних (часткових показників економічного, соціального й екологічного розвитку регіонів) $[x]$. Виділення показників стимуляторів та дестимуляторів.

Матриця матиме такий вигляд:

$$X = \begin{bmatrix} X_{11} \dots & X_{1J} \dots & X_{1n} \dots \\ X_{21} \dots & X_{2J} \dots & X_{2n} \dots \\ X_{i1} \dots & X_{iJ} \dots & X_{in} \dots \end{bmatrix}, \quad (2)$$

де n – кількість показників, котрі характеризують окремий напрям розвитку регіону ($j = 1, 2, \dots, n$);

m – кількість об'єктів аналізу (регіонів) ($i = 1, 2, \dots, m$);

x_{ij} – значення j -того показника, що характеризує економічний, соціальний чи екологічний рівень розвитку i – того регіону.

До стимуляторів належать показники, кількісне збільшення яких позитивно впливає на рівень розвитку регіону. Дестимуляторами є показники, що мають протилежні якості.

2. Розрахунок величини інтегральної оцінки економічного, соціального або екологічного рівня розвитку регіону. Формула такого розрахунку має наступний вигляд:

$$\bar{X}_i = \frac{1}{n} \sum_{j=1}^n X_{ij}, \quad (3)$$

де \bar{X}_i – інтегральний показник економічного, соціального чи екологічного рівня розвитку регіону.

3. Для виділення регіонів високого, середнього рівнів розвитку й проблемних визначимо по кожному регіону за інтегральними показниками (соціальним, економічним та екологічним) розмах інтервалу за формулою:

$$r = \frac{I_{\max} - I_{\min}}{g}, \quad (4)$$

де r – розмір інтервалу відповідно до групи показників, що характеризують економічний, соціальний і екологічний рівень розвитку регіону;

I_{\max} – максимальне значення відповідного інтегрального індексу рівня розвитку (економічного, соціального та екологічного) регіонів;

I_{\min} – мінімальне значення відповідного інтегрального індексу рівня розвитку (економічного, соціального та екологічного) регіонів;

g - кількість відокремлених груп економічних, соціальних та екологічних часткових показників.

Аналогічно пропонується розраховувати розмах інтервалу для регіонів, що ввійдуть до категорії проблемних.

4. Для розрахунку індикатора проблемності (для регіонів, які ввійшли до категорії проблемних) за кожним напрямом дослідження (економічним, соціальним і екологічним) пропонується використовувати такі формули:

$$i_{np}^c = I_{\max} - r, \quad (5)$$

$$i_{np}^{kp} = I_{\min} + r, \quad (6)$$

де i_{np}^c – індикатор середнього рівня проблемності;

i_{np}^{kp} – індикатор кризового рівня проблемності.

Якщо $i_{np}^c < x_i$, то регіон запропоновано відносити до середнього рівня проблемності; якщо $i_{np}^{kp} < x_i < i_{np}^c$, то регіон високого рівня проблемності; якщо $i_{np}^{kp} > x_i$, то регіон кризовий.

Зведені результати проведеної оцінки проблемності економічного, соціального й екологічного розвитку регіонів наведені в табл. 1.

Таблиця 1

Результати проведеного аналізу проблемності розвитку регіонів України

Умовні позначення:

* – регіони середнього рівня проблемності; ** – регіони високого рівня проблемності; *** – регіони кризового стану.

Діапазон значень рівнів економічної проблемності розвитку регіону:

0,287–0,3676–середній рівень проблемності;

0,2457–0,287–високий рівень проблемності;

0–0,2457–кризовий стан.

Діапазон значень рівнів соціальної проблемності розвитку регіону:

0,3168–0,3348–середній рівень проблемності;

0,3078–0,3168–високий рівень проблемності;

0–0,3078–кризовий стан.

Діапазон значень рівнів екологічної проблемності розвитку регіону:

0,2467–0,3055–середній рівень проблемності;

0,2081–0,2467–високий рівень проблемності;

0–0,2081–кризовий стан.

Як видно з таблиці, переважна більшість регіонів України є проблемними. Більше того, в чотирьох із них (Вінницька, Кіровоградська, Херсонська та Чернігівська області) простежується наявність проблем як економічного, так і соціального та екологічного характеру, що вимагає комплексного підходу до їх вирішення.

Проведений аналіз дозволяє здійснити типологію регіонів за двома ознаками: рівнем і характером проблемності, що дає змогу здійснити виважений вибір політики розвитку проблемних регіонів.

У табл. 2 подана типологія проблемних регіонів за рівнем та характером проблемності.

Таблиця 2

Типологія проблемних регіонів

Характер проблемності	Регіони середнього рівня проблемності	Регіони високого рівня проблемності	Регіони кризового стану
Економічна проблемність	АРК, Закарпатська, Львівська (1.1)	Вінницька, Волинська, Житомирська, Кіровоградська, Рівненська Херсонська, Черкаська (1.2)	Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька (1.3)
Соціальна проблемність	Волинська, Вінницька, Полтавська, Чернівецька, Хмельницька (2.1)	Рівненська, Сумська, Тернопільська, Черкаська, Чернігівська (2.2)	Житомирська, Кіровоградська, Херсонська (2.3)
Екологічна проблемність	Київська, Кіровоградська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Сумська, Харківська, Херсонська, Чернігівська (3.1)	АРК, Івано-Франківська, Луганська, м. Київ, м. Севастополь (3.2)	Вінницька, Дніпропетровська, Донецька, Запорізька (3.3)

Такий підхід до типології проблемних регіонів дозволить формувати відповідний механізм фінансового забезпечення реалізації політики розвитку проблемних регіонів, визначати пріоритетність спрямування ресурсів на вирішення економічних, соціальних і екологічних проблем з урахуванням інтенсивності факторів негативного впливу, що обумовлюють проблемність.

У третьому розділі “Механізм формування та реалізації політики розвитку проблемних регіонів” запропоновано підхід до вибору політики розвитку регіонів згідно з рівнем їх проблемності; розроблений механізм фінансового забезпечення реалізації політики розвитку проблемних регіонів; удосконалено організаційну систему управління розвитком проблемних регіонів.

Відповідно до характеру й рівня проблемності регіону в роботі пропонується наступний підхід до вибору політики розвитку проблемних регіонів:

1. *Політика нарощування економічного потенціалу регіону*, яка полягає в першочерговості зміцнення економічної бази регіону і поділяється на: агресивну політику (для регіонів типу 1.3), помірну політику (для регіонів типу 1.2), регуляторну політику (для регіонів типу 1.1) (див. табл.2).

2. *Політика пріоритетності соціального розвитку регіону*, що спрямовується на першочерговість вирішення соціальних проблем регіону і згідно з рівнем соціальної проблемності поділяється на: агресивну політику (для регіонів типу 2.3), помірну політику (для регіонів типу 2.2), регуляторну політику (для регіонів типу 2.1).

3. *Політика екологічно безпечного розвитку регіону*, яка полягає в пріоритетності розв'язання екологічних проблем регіону й відповідно до рівня екологічної проблемності регіону поділяється на: агресивну політику (для регіонів типу 3.3), помірну політику (для регіонів типу 3.2), регуляторну політику (для регіонів типу 3.1).

Запропоновані в роботі заходи регіональної політики дозволяють вирішити регіональні проблеми. Однак, зважаючи на те, що в нашій країні при формуванні завдань реалізації регіональної політики основна увага звертається на ліквідацію існуючих проблем і не достатньо обґрунтовані заходи попереджувального характеру, в роботі пропонується використовувати науково обґрунтоване прогнозування проблемності розвитку регіонів.

Загальну модель прогнозування проблемності розвитку регіонів можна подати у вигляді:

$$Z_x = \alpha_1 Z_{x-1} + \alpha_2 Z_{x-2} + \dots + \alpha_k Z_{x-k}, \quad (7)$$

де Z_x – теоретичне значення індикатора проблемності розвитку регіону (економічного, соціального чи екологічного) в x -му році;

Z_{x-1}, \dots, Z_{x-k} – фактичні значення індикатора проблемності розвитку регіону (економічного, соціального або екологічного) за попередні роки $x-1, x-2, \dots, x-k$;

$\alpha_1, \alpha_2, \dots, \alpha_k$ – коефіцієнти, що коригують прогнозні значення індикатора проблемності розвитку регіону, враховуючи їх динаміку.

Для визначення коригуючих коефіцієнтів складаємо залежність:

$$L = \sum_{x=k+1}^n (\alpha_1 Z_{x-1} + \alpha_2 Z_{x-2} + \dots + \alpha_k Z_{x-k} - Z_x)^2, \quad (8)$$

$$\frac{\partial L}{\partial L_i} = 2 \sum_{x=k+1}^n (\alpha_1 Z_{x-1} + \alpha_2 Z_{x-2} + \dots + \alpha_k Z_{x-k} - Z_x) Z_{x-1} \quad (i = \overline{1, k}), \quad (9)$$

яка після перетворень матиме вигляд:

$$\alpha_1 \sum_{x=k+1}^n Z_{x-1} Z_{x-i} + \alpha_2 \sum_{x=k+1}^n Z_{x-2} Z_{x-i} + \dots + \alpha_i \sum_{x=k+1}^n Z_{x-k} Z_{x-i} = \sum_{x=k+1}^n Z_x Z_{x-i} \quad (i = \overline{1, k}). \quad (10)$$

Застосовуючи дану модель прогнозування, нами був оцінений майбутній рівень проблемності регіонів. Отримані прогнозні результати підтвердили існуючі тенденції розвитку регіонів і їх проблемності та довели, що за відсутності заходів вирішення проблем ситуація в регіонах буде ускладнюватись, а кількість кризових регіонів збільшуватиметься.

Оскільки одним із важливих питань розв'язання проблем регіонального розвитку є його фінансове забезпечення, в роботі запропоновано механізм розподілу коштів бюджету розвитку за принципом стимулювання чи підтримки розвитку регіону. При цьому пропонується використовувати підхід, основу якого складають наступні принципи:

1. Регіональний трансферт поділяється на трансферти економічного, соціального й екологічного розвитку. Кожен із них поділяється на частини, котрі спрямовуються на цілі підтримки і на стимулювання розвитку регіонів.

2. Стимулюються регіони середнього та високого рівня проблемності. Стимулюючий трансферт визначається, виходячи зі співвідношення:

$$T_c = \frac{(1-\beta)T_p \sum_{i \in M_{cm}} n}{\beta \sum_{i=1}^n n} \quad (11)$$

де T_c – стимулюючий трансферт;

T_p – регіональний трансферт, що підлягає розподілу між регіонами;

M_{cm} – множина регіонів, які необхідно стимулювати;

n – місце регіону в рейтингу за інтегральною оцінкою його економічного розвитку;

$\sum_{i=1}^n n$ – загальна сума місць регіонів;

β – оцінка корисності грошової одиниці, спрямованої на підтримку регіону ($0 < \beta \leq 1$);

$(1-\beta)$ – оцінка корисності грошової одиниці, спрямованої на стимулювання економічної, соціальної та екологічної діяльності регіонів;

$\frac{(1-\beta)}{\beta}$ – відносна оцінка корисності грошової одиниці, спрямованої на стимулювання порівняно з грошовою одиницею, вкладеною в підтримку регіону.

Оцінку β пропонується визначати експертним шляхом.

3. Підтримувати необхідно регіони кризового стану.

Трансферт підтримки розвитку регіону розраховується за формулою:

$$T_{II} = \frac{\beta T_p \sum_{i \in M_{II}} n}{\sum_{i=1}^n n} \quad (12)$$

де T_{II} – трансферт підтримки розвитку регіонів;

M_{II} – множина регіонів, які потребують підтримки .

Аналогічно до стимулюючого трансферту трансферт підтримки пропонується розподіляти між регіонами, які його потребують, пропорційно до місця, яке вони посідають у межах групи:

$$T_{II_i} = T_{II} \times \frac{\Pi_i}{\sum_{i \in M_{II}} \Pi_i} \quad (13)$$

де M_{II} – множина регіонів у межах даної групи.

Такий метод розподілу надає можливість встановити, зокрема, яка сума трансферту розподіляється на стимулювання, а яка – на підтримку кожного проблемного регіону.

З метою поліпшення організаційних передумов формування та реалізації політики розвитку проблемних регіонів, у роботі вдосконалена відповідна організаційна система управління регіональним розвитком. На основі аналізу існуючої організаційної системи управління регіональним розвитком у роботі запропоновані напрями її вдосконалення.

При вдосконаленні організаційної системи управління розвитком регіону пропонується створити Державний комітет із розвитку проблемних регіонів країни в складі представників державної влади та органів виконавчої влади відповідних регіонів, а також організацію в рамках місцевого органу влади – Департамент регіонального розвитку з функціями програмно-цільового управління. Запропоновано матричну структуру управління розвитком регіону, що зменшить централізацію управління, дозволить швидко реагувати на зміну умов розвитку регіону. В такій структурі передбачено існування робочих груп із розв'язання економічних, соціальних та екологічних проблем регіону, які займатимуться розробкою й впровадженням регіональних програмних заходів із подолання проблемності та її недопущення в майбутньому.

З метою визначення ефективності реалізації програмних заходів із подолання проблемності, котрі розроблятимуться відповідними робочими групами, в роботі запропоновано та доведено доцільність використання формули:

$$Y = \frac{X_1 + X_2 + \dots + X_n}{n}, \quad (14)$$

де Y – ефективність реалізації програмних заходів із подолання проблемності регіону, %;

x_1, x_2, \dots, x_n – відхилення фактичних значень часткових показників, що характеризують рівень розвитку регіону від маржового (запланованого) значення, %;

n – кількість часткових показників, які характеризують рівень розвитку регіону.

Таким чином, рівень ефективності реалізації програмних заходів із подолання проблемності буде визначатися залежно від відсоткового відхилення фактичних показників економічного, соціального чи екологічного рівня розвитку регіонів від маржового їх значення:

якщо $Y \in (0; 0,1)$ – програма з подолання проблемності регіону виконується ефективно;

якщо $Y \in (0,1; 0,3)$ – програма з подолання проблемності регіону виконується із середньою ефективністю;

якщо $Y \in (0,3; 0,5)$ – програма з подолання проблемності регіону виконується з низькою ефективністю;

якщо $Y \geq 0,5$ – програма з подолання проблемності регіону виконується неефективно.

Наведені маржинальні значення можуть слугувати критеріями оцінки виконавчої дисципліни суб'єктів управління регіональним розвитком. Запропонована формула надає можливість оцінювати результати діяльності робочих груп з вирішення економічних, соціальних або екологічних проблем регіону та створювати відповідну систему стимулювання виконавчих органів управління.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і представлено авторський варіант розв'язання наукової проблеми – формування та реалізації політики розвитку проблемних регіонів, що дає підстави зробити ряд висновків щодо напрямів, методів і механізмів розв'язання проблем регіонального розвитку.

1. Політика розвитку проблемних регіонів базується на концепції сталого розвитку та за своєю сутністю передбачає визначення й обґрунтування характеру та рівня проблемності розвитку регіонів.

2. Проблеми регіонального розвитку зумовлені недостатністю ресурсного забезпечення, відсталістю економічних процесів, несприятливими

історико-географічними передумовами розвитку, малоефективною системою управління,

14

невідпрацьованим механізмом використання наявних ресурсів тощо. Ознаки проблемності регіону поділяються на умовно-статичні й набуті, при цьому перші зумовлюють слаборозвинутість регіону, а другі – депресивність.

3. Узагальнення існуючого зарубіжного досвіду формування та реалізації політики розвитку проблемних регіонів в Україні за наступними напрямками: проблемні регіони, причини виникнення проблем, ознаки проблемності, методи та інструменти вирішення - дозволило обґрунтувати можливість впровадження заходів із подолання проблем розвитку регіонів в Україні.

4. Теоретичне узагальнення та нове розв'язання наукового завдання – аналізу й оцінки проблемності розвитку регіонів – виявляється у запропонованій автором методиці оцінки економічної, соціальної та екологічної проблемності, яка базується на визначенні відповідних індикаторів і дозволяє ранжувати регіони за характером та рівнем їх проблем.

5. Матричний підхід до ранжування проблемних регіонів передбачає розрахунок рівня економічної, соціальної та екологічної проблемності, виділення дев'яти типів регіонів і визначає типологію політик, котрі можуть бути рекомендовані при виборі стратегічних напрямів збалансованого розвитку кожного регіону з урахуванням специфіки проблемності та особливостей функціонування.

6. Процес формування політики розвитку проблемних регіонів повинен бути максимально скоординованим і взаємоузгодженим у рамках загальнодержавної регіональної політики. З огляду на це вдосконалена відповідна організаційна система управління регіональним розвитком, обґрунтована необхідність комплексного розв'язання регіональних проблем на рівні держави та регіону, запропонована матрична організаційна структура управління регіональним розвитком, що дозволить швидко реагувати на зміни, які відбуваються у внутрішньому й зовнішньому середовищі регіону.

7. Процес розробки економічних засад реалізації політики розвитку проблемних регіонів передбачає формування моделі визначення розміру трансферту, що необхідно надати кожному проблемному регіону, яка дозволить підтримувати або стимулювати регіони відповідно до існуючого рівня проблемності.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях

1. Галушак В.Л. Обґрунтування факторів негативного впливу на розвиток регіону // Зб. наук. пр. ЧДТУ. Сер.: Економічні науки. – Вип.12.– Черкаси: ЧДТУ, 2004. –С.178-185.

15

2. Герасимчук З.В., Галушак В.Л., Ткачук В.Р. Інвестиційна привабливість як чинник зменшення проблемності регіону // Економіка: проблеми теорії та практики: Зб. наук. пр. – Вип. 196: в 4 т. – Т.3. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2004. – С.724-728. *Особистий внесок здобувача:* обґрунтовано зміст та причини проблемності регіонального розвитку, визначено чинники зменшення проблемності.

3. Галушак В.Л. Обґрунтування вибору політики розвитку проблемних регіонів // Формування ринкових відносин в Україні: Зб. наук. пр. – Вип. 7 (50). – Київ, 2005. – С.56-60.

4. Галушак В.Л. Методика визначення рівня розвитку регіонів та їх проблемності // Формування ринкових відносин в Україні: Зб. наук. пр. – Вип. 9 (52). – Київ, 2005. – С.102-109.

5. Галушак В.Л. Теоретичне обґрунтування регіональної політики розвитку проблемних регіонів // Економіка: проблеми теорії та практики: Зб. наук. пр. – Вип. 202: В 4 т. – Т 4. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2005. – С.1048-1053.

6. Галушак В.Л. Суть та класифікація проблемних регіонів // Економіка: проблеми теорії та практики: Зб. наук. пр. – Вип. 203: В 4 т. – Т 1. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2005. – С.157-161.

7. Галушак В.Л. Проблеми фінансового забезпечення розвитку регіонів // Вісник Хмельницького національного університету (Вісник технологічного університету Поділля). Сер.: Економічні науки. – Ч.2. – Т.3.–Хмельницький, 2005. – С.148-152.

8. Галушак В.Л. Зарубіжний досвід вирішення регіональних проблем розвитку // Економічні науки. Сер.: „Регіональна економіка”: Зб. наук. пр. ЛДТУ. – Вип. 2(5). – Луцьк, 2005. – С.110-115.

9. Герасимчук З.В., Галушак В.Л. Напрямки вдосконалення міжбюджетних відносин // Економічні науки. Сер.: „Облік і фінанси”. Зб. наук. пр. ЛДТУ. – Вип.2(8).– Луцьк, 2005. – С. 5-8. *Особистий внесок здобувача:* обґрунтовано механізм розподілу коштів бюджету розвитку.

Публікації в інших виданнях

10. Галушак В.Л. Особливості управління регіональним розвитком проблемних регіонів // Матеріали III Міжнар. конф. студентів, аспірантів і молодих вчених “Науково-технічний розвиток: економіка, технології, управління”. – К.: Пошуково-видавниче агентство „Книга пам’яті України”, 2004. – С.32-33.

11. Галушак В.Л. Зміст зовнішніх факторів, негативний вплив яких зумовлює проблемність регіонів // Матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. “Теорія і практика сучасної економіки”. – Черкаси: ЧДТУ, 2004. – С.118-120.

16

12. Галушак В.Л., Ткачук В.Р. Інвестиційна привабливість як чинник зменшення проблемності регіону // Матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф. „Фінансово-економічні проблеми розвитку регіонів України”. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2004. – Т. 3. – С.112-113. *Особистий внесок здобувача*: обґрунтовано поняття „проблемний регіон” та встановлено його визначальні характеристики.

13. Галушак В.Л. Зміст та роль регіональної політики проблемних регіонів // Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. „Регіон – 2004: стратегія оптимального розвитку”. – Харків: РВВ ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2004. – С.32-33.

14. Галушак В.Л. Зовнішні фактори негативного впливу на розвиток регіону // Тези XIX Наук.-техн. конф. професорсько-викладацького складу (гуманітарний напрям). – Луцьк: Навчально-науковий відділ ЛДТУ, 2004. – С. 87-89.

15. Вахович І.М., Ковальська Л.Л., Галушак В.Л. Інвестиційна політика депресивних регіонів // Матеріали II Між нар. наук.-практ. конф. „Сучасні тенденції у розвитку банківської системи”. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2004. – Т.2. – С.25-28. *Особистий внесок здобувача*: обґрунтовано зміст інвестиційної політики та її особливості в депресивних регіонах.

16. Вахович І.М., Ковальська Л.Л., Галушак В.Л. Теоретичне обґрунтування засад регіональної політики // Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. „Наука і освіта „2005”. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2005. – С.30-33. *Особистий внесок здобувача*: обґрунтовано визначальні характеристики регіональної політики.

17. Вахович І.М., Ковальська Л.Л., Галушак В.Л. Роль фінансової політики у забезпеченні сталого розвитку регіону // Матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. Сучасні проблеми управління. – Київ: ВПІ ВПК „Політехніка”, 2005. – С.108-109. *Особистий внесок здобувача*: визначено завдання регіональної політики сталого розвитку.

18. Вахович І.М., Галушак В.Л. До питання формування регіональної політики проблемних регіонів // Матеріали всеукр. міжвузівської наук. конф. студентів та молодих науковців „Управління регіональним економічним розвитком в контексті сучасних процесів міжнародної інтеграції”. – Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2005. – С.114-118. *Особистий внесок здобувача*: запропоновано підбір політики розвитку відповідно до типології проблемних регіонів, визначено розподіл регіонального трансферту.

АНОТАЦІЯ

Галушак В.Л. Організаційно-економічні засади формування та реалізації регіональної політики розвитку проблемних регіонів. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.10.01 – Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка. – Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка, Полтава, 2006.

Дисертаційна робота присвячена теоретико-методологічним питанням формування та реалізації регіональної політики розвитку проблемних регіонів. У роботі досліджено зміст та значення регіональної політики, вивчено зарубіжний досвід вирішення регіональних проблем, запропоновано методику визначення рівня розвитку регіону, рівня його проблемності та здійснено аналіз економічного, соціального й екологічного рівня розвитку регіонів України. На основі результатів проведеного аналізу виявлені проблемні регіони, запропоновані види регіональної політики розвитку проблемних регіонів відповідно до характеру та рівня їх проблемності, розроблений механізм фінансового й організаційного забезпечення регіональної політики розвитку проблемних регіонів.

Ключові слова: регіональна політика, політика розвитку проблемних регіонів, проблемний регіон, формування та реалізація політики розвитку.

АННОТАЦИЯ

Галушак В.Л. Организационно-экономические основы формирования и реализации политики развития проблемных регионов. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.10.01 – Размещение производительных сил и региональная экономика. – Полтавский национальный технический университет имени Юрия Кондратюка, Полтава, 2006.

В диссертации исследованы теоретико-методологические подходы формирования и реализации политики развития проблемных регионов. Обосновано содержание и значение формирования политики развития проблемных регионов. С целью моделирования возможного сценария регионального развития в Украине, в работе исследован зарубежный опыт применения методов и инструментов решения региональных проблем и обоснована возможность их использования в проблемных регионах нашей страны. В работе также конкретизированы факторы, влияние которых способствует возникновению региональных проблем развития, и для

определения силы их влияния предложено использовать многофакторную линейную регрессию.

Разработана методика определения уровня существующих проблем регионов, которая позволяет установить уровень их экономического, социального и экологического развития и провести расчеты индикатора проблемности. В соответствии с предложенной методикой проведено аналитическое исследование развития регионов Украины, выявлено характер и уровень проблемности региона, осуществлено выбор политики развития проблемных регионов.

В соответствии с каждым типом политики развития проблемных регионов были предложены инструменты реализации политики наращивания экономического потенциала; инструменты реализации политики приоритетного социального развития регионов; инструменты реализации политики экологически безопасного развития регионов.

Предложены мероприятия региональной политики, которые позволят решить региональные проблемы. Однако, ввиду того, что в нашей стране при формировании заданий реализации региональной политики основное внимание обращается на ликвидацию существующих проблем и не достаточно обоснованы мероприятия предупреждающего характера, в работе предлагается использовать научное предвидение показателей уровня развития регионов, что позволит прогнозировать проблемы регионов и разрабатывать соответствующие мероприятия, направленные на их предотвращение.

Поскольку одним из важных вопросов решения проблем регионального развития является его финансовое обеспечение, а ограниченные средства государственного бюджета необходимо направлять на решение приоритетных проблем, в работе предложен механизм распределения средств бюджета развития по принципу стимулирования или поддержки. В работе обосновано, что процесс формирования региональной политики развития проблемных регионов должен быть максимально скоординированным и взаимосогласованным в рамках общегосударственной региональной политики и требует усовершенствования соответствующей организационной системы управления региональным развитием. На основе анализа существующей в Украине организационной системы управления региональным развитием, а также предложенных в административной реформе изменений в контексте их влияния на развитие региона автором были предложены собственные направления совершенствования организационной системы управления региональным развитием.

Ключевые слова: региональная политика, политика развития проблемных регионов, проблемный регион, формирование и реализация политики развития.

ANNOTATION

Galuschak V.L. Organizationally-economic bases of forming and realization of regional policy of development of problem regions. - Manuscript.

Dissertation on the receipt of scientific degree of candidate of economic sciences after speciality 08.10.01 is Placing of productive forces and regional economy. Poltava national technical university of the name of Yuri Kondratyuk, Poltava, 2006.

Dissertation work is devoted to the theoretic-methodological questions of forming and realization of regional policy of development of problem regions. Maintenance and value of regional policy is explored in work, trained foreign experience of decision of regional problems, offered the method of determination of level of development of region, level of his problem and realizable analysis of economic, social and ecological level of development of regions of Ukraine. On the basis of results of the conducted analysis, exposed problem regions, offered types of regional policy of development of problem regions in accordance with character and level of their problem, developed mechanism of the financial and organizational providing of regional policy of development of problem regions.

Keywords: regional policy, policy of development of problem regions, problem region, forming and realization of development policy.

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції серія ДК № 1891 від 06.08.2004 р.

Папір офсетний. Друк трафаретний.
Ум.друк.арк. 0,9. Наклад 150 прим. Зам. №259.
Підписано до друку 17.04.2006 р.

Віддруковано ТОВ „Фірма „Техсервіс”.

Адреса: 36011, м. Полтава, вул.В.Міщенко, 2.
Тел.: (0532)56-36-71.